

بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی اراک

• دکتر ایرج مرادی^۱

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی اراک

چکیده:

این پژوهش حاضر با استفاده از روش پیمایشی - توصیفی، رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی اراک را بررسی می‌کند. جامعه این پژوهش اعضای هیئت علمی تمام‌وقت دانشگاه آزاد اسلامی بوده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مهم‌ترین انگیزه‌های جست‌وجوی اطلاعات، افزایش کیفیت تدریس و تألیف مقالات علمی است. از بین منابع رسمی کسب اطلاعات، پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته و کتاب‌های تخصصی داخلی بیشترین اهمیت را در کسب اطلاعات دارند، و از بین منابع غیررسمی، ارتباط با همکاران داخلی و خارجی اهمیت بیشتری دارد. مهم‌ترین موانع عدم دسترسی به اطلاعات، کمبود کتاب‌های تخصصی خارجی، کمبود نشریات تخصصی خارجی، مکانیزه‌نبودن کتابخانه‌ها و فقدان کتابخانه مرکزی گزارش شده است.

کلیدواژه‌ها: رفتار اطلاع‌یابی، اعضای هیئت علمی، دانشگاه آزاد اسلامی اراک

مقدمه

افزایش شگفت‌انگیز تحقیقات علمی و به‌خدمت‌گرفتن بخش عظیمی از نیروی انسانی در فعالیتهای تحقیقاتی، سیمای تولید و انتقال اطلاعات را دگرگون کرده است. حجم عظیم اطلاعات که هر روزه در دنیا منتشر می‌شود و اهمیت انتقال به‌موقع این اطلاعات سبب تحول سریع نظام‌های اطلاع‌رسانی در دو دهه اخیر شده است. ما در عصری زندگی می‌کنیم که علم و دانش مهم‌ترین و بزرگ‌ترین مؤلفه پیشبرد اهداف اقتصادی - اجتماعی در جهان است و نقش هر کشور در تولید معلومات و حقایق علمی با رشد و توسعه آن کشور نسبت مستقیمی دارد (ستوده، ۱۳۷۷، ص ۱۳).

تأمین اطلاعات و دسترسی به آن، در توسعه و پیشرفت جوامع نقشی اساسی ایفا می‌کند. دستیابی به اطلاعات مناسب و روزآمد در همه مراحل تحقیق جایگاه ویژه‌ای دارد. رشد تصاعدی اطلاعات و انتشارات، به‌ویژه در چند دهه اخیر، به‌گونه‌ای است که فراگیری و درک تمام حوزه‌های دانش را از توان یک فرد یا گروه خارج کرده است. یکی از مسائل مهم این دوران، توزیع اطلاعات براساس نیاز واقعی کاربران است (ستوده، ۱۳۷۷، ص ۲۴).

از آنجا که اطلاعات همواره در اشکال و قالب‌های مختلفی منتشر می‌شود که دست‌یابی به آن نیازمند تبحر در جست‌وجوی اطلاعات و شناسایی انواع محمول‌های اطلاعاتی است، رفتار پژوهشگران و جویندگان اطلاعات مورد نیاز خود دارند.

از آنجا که اطلاعات همواره در اشکال و قالب‌های مختلفی منتشر می‌شود که دست‌یابی به آن نیازمند تبحر در جست‌وجوی اطلاعات و شناسایی انواع محمول‌های اطلاعاتی است، رفتار پژوهشگران و جویندگان اطلاعات نیز براساس شناخت آنها متفاوت است. بنابراین افراد با انگیزه‌های مختلف و از طرق مختلف سعی در یافتن اطلاعات مورد نیاز خود دارند.

از آنجا که اطلاعات همواره در اشکال و قالب‌های مختلفی منتشر می‌شود که دست‌یابی به آن نیازمند تبحر در جست‌وجوی اطلاعات و شناسایی انواع محمول‌های اطلاعاتی است، رفتار پژوهشگران و جویندگان اطلاعات نیز براساس شناخت آنها متفاوت است. بنابراین افراد با انگیزه‌های مختلف و از طرق مختلف سعی در یافتن اطلاعات مورد نیاز خود دارند.

بیان مسئله

در عصر حاضر شرایط به‌گونه‌ای است که هر روز روش‌های جدیدی در حوزه آموزشی و پژوهشی مطرح می‌شود. با توجه به حجم روزافزون اطلاعات و رشد سرعت منسوخ‌شدن اطلاعات در حوزه‌های علمی، ضروری است که اعضای هیئت علمی از آخرین اطلاعات، تحولات و پیشرفت‌ها آگاهی یافته و خود را با این پیشرفت‌ها همگام کنند. بنابراین اعضای هیئت علمی باید شیوه‌های معمولی و رایج دسترسی به اطلاعات را بشناسند، زیرا شناخت این شیوه‌ها و نیز مشکلات، نیازها و دیدگاه‌های آنها می‌تواند در برنامه‌ریزی صحیح ارائه اطلاعات به آنها مؤثر باشد.

بررسی روش‌های دست‌یابی به اطلاعات از سوی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها می‌تواند به شناخت الگوهای مناسبی برای اطلاع‌رسانی بهینه منجر شود. در این پژوهش تلاش می‌شود شیوه‌های کسب اطلاعات اعضای هیئت علمی و مشکلات دست‌یابی به اطلاعات شناسایی شود.

این پژوهش برآن است تا رفتار اطلاعاتی اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی اراک را به‌عنوان یکی از مراکز مهم و بزرگ دانشگاهی کشور بررسی و به مدیران و کتابداران کتابخانه‌های این دانشگاه کمک کند تا درک بهتری از نیازها و اطلاعات مورد نیاز اعضای هیئت علمی پیدا کرده تا بتوانند در رفع مشکلات و تأمین نیازهای واقعی آنان مؤثرتر واقع شوند.

اهداف پژوهش

اهداف این پژوهش عبارتند از:

۱. بررسی رفتار اطلاعاتی اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی اراک؛
۲. شناسایی موانع دست‌یابی به اطلاعات از سوی اعضای هیئت علمی؛
۳. شناسایی پرکاربردترین مجراهای جست‌وجوی اطلاعات؛

بررسی روش‌های دستیابی به اطلاعات از سوی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها می‌تواند به شناخت الگوهای مناسبی برای اطلاع‌رسانی بهینه منجر شود

۴. ارائه پیشنهادهایی برای بهبود خدمات کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی.

پرسش‌های پژوهش

پژوهش حاضر بر آن است تا به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

۱. هدف و انگیزه اعضای هیئت علمی از جست‌وجوی اطلاعات چیست؟
۲. اعضای هیئت علمی از کدام یک از منابع اطلاعاتی بیشتر استفاده می‌کنند؟
۴. منابع کتاب‌شناختی مورد استفاده اعضای هیئت علمی در جست‌وجوی اطلاعات کدامند؟
۵. موانع و مشکلات اعضای هیئت علمی در دستیابی به اطلاعات چیست؟

جامعه پژوهش

جامعه آماری مورد بررسی، نود نفر از اعضای هیئت علمی تمام‌وقت دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک بودند که در گروه‌های آموزشی و دانشکده‌های مختلف اشتغال داشته‌اند. به دلیل محدود بودن تعداد آزمودنی‌ها از شیوه نمونه‌گیری استفاده نشده است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه‌ای با ۱۶ پرسش باز و بسته بوده است. از مجموع نود پرسشنامه ارسال شده، شصت پرسشنامه دریافت شده و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده، از روش‌های آماری توصیفی و نرم‌افزار اس. پی. اس. اس^۲ استفاده شده است.

تعریف عملیاتی اجزای مسئله

۱. رفتار اطلاع‌یابی: عبارت است از مجموعه عواملی که در شکل‌گیری فرایند جست‌وجوی اطلاعات مؤثرند، نظیر اهداف و انگیزه‌ها، منابع و روش‌های دستیابی، الگوها و عادت مطالعه، موانع و مشکلات احتمالی، و میزان استفاده از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (۳:۸۹).
۲. اعضای هیئت علمی: در این پژوهش منظور از عضو هیئت علمی فرد یا افرادی است که با دانشنامه کارشناسی ارشد یا دکتری در دانشگاه آزاد اسلامی اراک به آموزش، پژوهش یا فعالیت‌های اجرایی اشتغال دارند. لازم به یادآوری است هیچ کدام از کارمندان مشغول به تدریس، عضو هیئت علمی در نظر گرفته نشده‌اند.

۳. منابع رسمی اطلاعات: در این پژوهش منظور از منابع رسمی اطلاعات، منابع مکتوب از قبیل کتاب، نشریات ادواری، پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته و ناپیوسته و غیره است.

۴. منابع غیررسمی اطلاعات: در این پژوهش منظور از منابع غیررسمی، مشورت با همکاران، شرکت در همایش‌های داخلی و خارجی و شرکت در گروه‌های مباحثه اینترنتی است.

پیشینه پژوهش در داخل کشور

در زمینه رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت علمی در دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها و سازمان‌های مختلف پژوهش‌های گوناگونی صورت گرفته است. بدیهی است که رفتار اطلاع‌یابی در شرایط و محیط‌های مختلف با هم متفاوت است، برای مثال در محیط‌های صنعتی افراد گرایش بیشتری به استفاده از کاتالوگ‌ها و استانداردهای فنی به‌عنوان منابع اطلاعاتی دارند، در حالی که اعضای هیئت علمی در گروه‌های علوم انسانی، منابع دیگری را در اولویت قرار می‌دهند. برای آشنایی با رفتار اطلاع‌یابی در محیط‌های مختلف، نتایج چند مورد از پژوهش‌های مشابه در این زمینه در ذیل قابل بررسی و مطالعه است.

طلاچی (۱۳۶۶)، در تحقیق «استفاده دانشجویان و پزشکان عضو هیئت علمی و پژوهشگران از نمایه‌ها و چکیده‌نامه‌ها در دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران و شهید بهشتی»، نشان داد که استفاده از این منابع با توجه به زمینه فعالیت و نوع نیاز متفاوت است و پرکاربردترین منبع مورد استفاده، ایندکس مدیکوس^۳، و کم‌کاربردترین منبع، نمایه نامه استنادی علوم^۴ است.

افشار زنجانی (۱۳۶۶)، در تحقیق «روش‌های کسب اطلاعات تخصصی توسط اعضای هیئت علمی مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی»، نشان داد که هدف اصلی جامعه مورد بررسی در استفاده از منابع اطلاعاتی، اجرای طرح‌های پژوهشی است. در میان انواع منابع اطلاعاتی، کتاب اهمیت بسیاری داشته است. از موانع دستیابی به اطلاعات علمی، به عدم آشنایی با زبان‌های خارجی، آشنانبودن با نشریات مهم تخصصی، فقدان نشریات مهم تخصصی در کتابخانه و عدم ارتباط کتابخانه با مراکز بین‌المللی اشاره شده است.

دیلمقانی (۱۳۷۵) به «بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت علمی رشته مهندسی مکانیک در کسب اطلاعات تخصص در پنج دانشگاه شهر تهران» پرداخت. نتایج این تحقیق نشان داد که انگیزه اصلی اعضای هیئت علمی در جست‌وجوی اطلاعات، روزآمد کردن اطلاعات تخصصی، و افزایش کارایی در تدریس است، و بیشترین منابع مورد استفاده آنها، کتاب‌ها و نشریات ادواری بوده است. مهم‌ترین روش غیررسمی استادان در کسب اطلاعات، حضور در گردهمایی‌های داخلی، تماس با همکاران داخل کشور، و استفاده از تجربه‌های شخصی ذکر شده است. بیش از سی درصد نیز از پایگاه‌های رایانه‌ای برای جست‌وجوی اطلاعات استفاده می‌کنند.

نور محمدی (۱۳۷۶)، در تحقیق به «مطالعه رفتارهای اطلاع‌یابی متخصصان مراکز تحقیقات مهندسی وزارت جهاد سازندگی در کسب اطلاعات علمی و فنی» پرداخت. وی انگیزه اصلی کسب اطلاعات جست‌وجوی اطلاعات را اجرای امور پژوهشی می‌داند. بیش از نیمی از متخصصان از لوح‌های فشرده نوری برای تأمین اطلاعات مورد نیازشان استفاده می‌کنند و کمی بیش از یک‌سوم آنها نیز اطلاعات مورد نیازشان را از طریق جست‌وجوی پیوسته منابع، بازیابی می‌کنند.

ستوده (۱۳۷۷)، به «ارزیابی استفاده از اطلاعات الکترونیکی با تأکید بر لوح‌های فشرده نوری و شبکه اینترنت در میان اعضای هیئت علمی دانشگاه شیراز و دانشگاه علوم پزشکی شیراز» پرداخت. یافته‌های این پژوهش نشان داد که میزان استفاده از منابع الکترونیکی اطلاعات پایین است. در میان منابع و خدمات اینترنتی، پست الکترونیکی و وب جهان گستر بیشترین کاربرد را دارد.

تصویری (۱۳۷۸)، به «بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت علمی سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران و چگونگی تأثیر اینترنت بر آن» پرداخت. یافته‌ها نشان داد که در میان منابع رسمی، نشریات ادواری و کتاب، و در میان منابع غیررسمی، ارتباط با پژوهشگران و حضور در گردهم‌آبی‌ها اهمیت بیشتری دارند. از بین خدمات و منابع اینترنتی، پست الکترونیکی و محیط وب بیشترین کاربرد را دارند.

پیشینه پژوهش در خارج از کشور

السالم^۵ (۱۹۸۹) در پایان‌نامه دکتری خود، «بررسی ارتباط وضع تحصیلات دانشگاهی با رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت علمی دانشگاه ویسکانسین - مدیسین»^۶، ارتباط انواع نظام‌های آموزش و پرورش با انواع رفتارهای اطلاع‌یابی را مطالعه کرد. نتایج این پژوهش نشان داد که نقش آموزش و پرورش و شیوه‌های آموزش در رفتار اطلاع‌یابی بسیار

مهم است.

اسمیت، پرم (۱۹۹۰)، نیازهای اطلاعاتی پزشکان کشورهای درحال توسعه را بررسی کرد. نتایج بدست آمده نشان داد که پزشکان به سه نوع اطلاعات روزآمد، تخصصی و تحقیقی نیاز دارند. رفتار اطلاع‌یابی پزشکان تایلندی با رفتار اطلاع‌یابی پزشکان کشورهای پیشرفته متفاوت است. پزشکان کشورهای پیشرفته از همکاران خود در زمینه تخصصی اطلاعات را دریافت می‌کنند، اما برای پزشکان تایلندی این منبع اطلاعاتی در مرتبه دوم قرار دارد.

مطالعات زواوی و مجید در ۲۰۰۱، نشان می‌دهد، متخصصانی که فقط به کارهای تحقیقاتی می‌پردازند، مقالات نشریات، و متخصصانی که به آموزش اشتغال دارند، کتاب‌ها را مهم‌ترین منبع اطلاعاتی می‌دانند. براساس این مطالعات، در میان متخصصان، لوح فشرده مهم‌ترین منبع کسب اطلاعات و پست الکترونیکی متداول‌ترین خدمات مورد استفاده است.

هاگلاند^۷ و ویلسون در سال ۲۰۰۱، در مطالعه‌ای سه نکته اصلی را در زمینه رفتار اطلاع‌یابی ارزیابی کردند که عبارتند از: جنبه‌های نظری رفتار اطلاع‌یابی، رفتار اطلاع‌یابی در زندگی روزمره، و رفتار اطلاع‌یابی در زمینه‌های آموزشی.

یافته‌های پژوهش

افراد مختلف در موقعیت‌های گوناگون با انگیزه‌های مختلف و با استفاده از مجراهای خاص به جست‌وجوی اطلاعات می‌پردازند. از آنجا که دانشگاه‌ها مهم‌ترین مراکز تولید علم و انتقال آن به حساب می‌آیند، لذا افراد درگیر در فرایندهای آموزشی و پژوهشی با انگیزه‌های خاص و از طرق مختلف به جست‌وجوی اطلاعات می‌پردازند. در این پژوهش نیز تلاش شده است تا متغیرهایی چون انگیزه و هدف اعضای هیئت علمی از جست‌وجوی اطلاعات، منابع کسب اطلاعات، میزان آشنایی آنها با نیازهای اطلاعاتی و... بررسی شود.

در این بخش یافته‌های پژوهش و اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه به ترتیب طرح پرسش‌های پژوهش ارائه می‌شود.

افراد مختلف در موقعیت‌های گوناگون با انگیزه‌های مختلف و با استفاده از مجراهای خاص به جست‌وجوی اطلاعات می‌پردازند

انگیزه‌های جست‌وجوی اطلاعات	فراوانی	درصد
افزایش کیفیت تدریس	۶۰	۲۹/۶
تألیف مقالات علمی	۵۸	۲۸/۵
تألیف و ترجمه کتاب	۴۰	۱۹/۸
شناسایی منابع تخصصی	۱۳	۶/۴
روزآمد کردن اطلاعات تخصصی	۱۰	۴/۹
انجام طرح‌ها و پروژه‌های پژوهشی	۹	۴/۴
راهنمایی در نگارش پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها	۸	۳/۹
سخنرانی در مجامع علمی	۵	۲/۵
جمع کل	۲۰۳	۱۰۰

جدول ۱. توزیع فراوانی هدف و انگیزه اعضای هیئت علمی از جست‌وجوی اطلاعات^۷

همانگونه که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود، ۲۹/۶ درصد از پاسخ‌گویان افزایش کیفیت تدریس، ۲۸/۵ درصد تألیف مقالات علمی، ۱۹/۸ درصد تألیف و ترجمه کتاب، ۶/۴ درصد شناسایی منابع تخصصی، ۴/۹ درصد روزآمد کردن اطلاعات، ۴/۴ درصد اجرای طرح‌های پژوهشی، ۳/۹ درصد راهنمایی در نگارش پایان‌نامه‌ها و ۲/۵ درصد سخنرانی را انگیزه جست‌وجوی اطلاعات اعلام کرده‌اند.

درصد	فراوانی	منابع رسمی کسب اطلاعات
۱۷/۸	۵۵	پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته
۱۳/۹	۴۳	کتاب‌های تخصصی داخلی
۱۲/۹	۴۰	کتاب‌های تخصصی خارجی
۱۰/۴	۳۲	پایگاه‌های اطلاعاتی ناپیوسته
۹/۷	۳۰	نشریات ادواری خارجی
۷/۲	۲۲	نشریات ادواری داخلی
۵/۵	۱۷	پایان نامه‌ها
۴/۸	۱۵	گزارشات تحقیقاتی
۴/۹	۱۵	منابع مرجع
۳/۳	۱۰	مجموعه مقالات گردهمایی‌ها
۳/۳	۱۰	پروانه‌های ثبت اختراعات
۲/۵	۸	چکیده‌نامه‌ها
۲/۵	۸	استانداردهای تخصصی
۰/۶	۲	بروشورها
۰/۶	۲	منابع دیداری و شنیداری
۱۰۰	۳۰۹	جمع کل

جدول ۲. توزیع فراوانی استفاده از منابع رسمی کسب اطلاعات

همانگونه که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود، پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته با ۱۷/۸، و کتاب‌های تخصصی داخلی با ۱۳/۹ درصد بیشترین استفاده را از بین منابع رسمی کسب اطلاعات را به خود اختصاص داده‌اند. پس از آن به ترتیب کتاب‌های تخصصی خارجی با ۱۲/۹، پایگاه‌های اطلاعاتی ناپیوسته با ۱۰/۴، نشریات ادواری خارجی با ۹/۷، نشریات ادواری داخلی با ۷/۲ درصد قرار دارند. همچنین بروشورها و منابع دیداری و شنیداری نیز هر کدام با ۰/۶ درصد کمترین میزان استفاده را به خود اختصاص داده‌اند.

درصد	فراوانی	منابع غیررسمی کسب اطلاعات
۵۱	۴۴	ارتباط با همکاران داخلی و خارجی
۲۶/۷	۲۳	حضور در همایش‌های داخلی و خارجی
۱۴/۲	۱۲	شرکت در گروه‌های مباحثه اینترنتی
۸/۱	۷	هر سه مورد
۱۰۰	۸۶	جمع کل

جدول ۳. توزیع فراوانی استفاده از منبع غیررسمی برای کسب اطلاعات

نتایج نشان می‌دهد که از منابع غیررسمی کسب اطلاعات کمترین درصد به شرکت در گروه‌های مباحثه اینترنتی اختصاص دارد، لذا ضروری است که برنامه‌هایی برای ترویج فرهنگ استفاده از منابع دیجیتال و ارتباطات الکترونیکی فراهم آید

همانگونه که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود، عمده‌ترین منبع غیررسمی کسب اطلاعات در بین اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک به ترتیب، ارتباط با همکاران داخلی و خارجی با ۵۱ درصد، حضور در همایش‌های داخلی و خارجی با ۲۶/۷ درصد، و شرکت در گروه‌های مباحثه اینترنتی با ۱۴/۲ درصد می‌باشند.

منابع کتاب‌شناختی	فراوانی	درصد
برگه‌دان کتابخانه	۳۰	۳۱/۹
چکیده‌نامه‌ها	۱۳	۱۳/۸
پایگاه‌های اطلاعاتی کتاب‌شناختی پیوسته	۱۲	۱۲/۷
نمایه‌نامه‌ها	۱۰	۱۰/۶
کتابداران مرجع	۱۰	۱۰/۶
منابع و مأخذ بیان‌شده در منابع جدید	۸	۸/۵
کتاب‌شناسی‌های چاپی	۵	۵/۴
پایگاه‌های اطلاعاتی کتاب‌شناختی غیرپیوسته	۴	۴/۳
فهرستگان‌ها	۲	۲/۲
جمع کل	۹۴	۱۰۰

جدول ۴. توزیع فراوانی منابع کتاب‌شناختی مورد استفاده اعضای هیئت علمی در جست‌وجوی اطلاعات

همانگونه که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، منابع کتاب‌شناختی مورد استفاده اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی به ترتیب میزان استفاده عبارتند از: برگه‌دان کتابخانه ۳۱/۹، چکیده‌نامه‌ها ۱۳/۸، پایگاه‌های اطلاعاتی کتاب‌شناختی پیوسته، ۱۲/۷، نمایه‌نامه‌ها و کتابداران مرجع ۱۰/۶، منابع و مآخذ بیان شده در منابع جدید ۸/۵، کتاب‌شناسی‌های چاپی ۵/۴، پایگاه‌های اطلاعاتی غیرپیوسته ۴/۳ و فهرستگان‌ها ۲/۲ درصد.

موانع و مشکلات در دسترسی به اطلاعات	فراوانی	درصد
کمبود کتاب‌های تخصصی خارجی	۲۵	۱۰/۳
کمبود نشریات تخصصی خارجی	۲۳	۹/۴
مکانیزه نبودن کتابخانه‌های دانشگاه	۲۳	۹/۴
روزآمد نبودن منابع	۲۱	۸/۵
کمبود دستیابی به شبکه‌های اطلاعاتی	۱۸	۷/۴
پراکنده بودن منابع در کتابخانه‌های مختلف و فقدان کتابخانه مرکزی	۱۸	۷/۴
عدم همکاری بین کتابخانه‌ای	۱۷	۷
کمبود کتاب‌های تخصصی داخلی	۱۶	۶/۴
کمبود بانک‌های اطلاعاتی	۱۶	۶/۵
عدم آشنایی با شیوه‌های جست‌وجوی اطلاعات در منابع الکترونیکی	۱۵	۶
کمبود نشریات تخصصی داخلی	۱۴	۵/۷
کمبود کتابدار متخصص	۱۲	۵
فقدان فهرستگانی از منابع موجود	۱۱	۴/۴
نارسایی مقررات کتابخانه‌ها	۹	۳/۶
عدم آشنایی با شیوه‌های جست‌وجوی اطلاعات در منابع چاپی	۷	۳
جمع کل	۲۴۵	۱۰۰

جدول ۵. توزیع فراوانی موانع و مشکلات دسترسی به اطلاعات

همانگونه که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، کمبود کتاب‌های تخصصی خارجی با ۱۰/۳، کمبود نشریات تخصصی خارجی و مکانیزه نبودن کتابخانه‌های دانشگاه با ۹/۴، روزآمد نبودن منابع با ۸/۵، کمبود دستیابی به شبکه‌های اطلاعاتی با ۷/۴، عدم همکاری بین کتابخانه‌ای با ۷ درصد، کمبود کتاب‌های تخصصی داخلی با ۶/۴، کمبود بانک‌های اطلاعاتی با ۶/۵ درصد، بیشترین میزان، و عدم آشنایی با شیوه‌های جست‌وجو نیز با ۳ درصد کمترین میزان را به‌عنوان موانع و مشکلات در دستیابی به اطلاعات به خود اختصاص داده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج بدست‌آمده از تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش به شرح زیر است. درباره انگیزه و هدف اعضای هیئت علمی از جست‌وجوی اطلاعات، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مهم‌ترین انگیزه‌های جست‌وجوی اطلاعات اعضای هیئت علمی به ترتیب افزایش کیفیت تدریس، تألیف مقالات علمی و تألیف و ترجمه کتاب هستند. پژوهش‌های مشابه نشان داده‌اند که انگیزه اصلی اعضای هیئت علمی برای جست‌وجوی اطلاعات افزایش کیفیت تدریس و تألیف مقاله بوده است (دیلماقانی، ۱۳۷۵). به‌طور کلی این نتایج نشان

یافته‌های پژوهش نشان

می‌دهد که مهم‌ترین

انگیزه‌های جست‌وجوی

اطلاعات اعضای هیئت علمی

به ترتیب افزایش کیفیت

تدریس، تألیف مقالات علمی و

تألیف و ترجمه کتاب هستند

می‌دهد که اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها در راستای رسالت‌های اصلی دانشگاه یعنی آموزش، پژوهش و تولید علم حرکت کرده و به جست‌وجوی اطلاعات می‌پردازند.

درباره منابع رسمی کسب اطلاعات، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته با ۱۷/۸ درصد، و کتاب‌های تخصصی داخلی با ۱۳/۹ درصد بیشترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند. به نظر می‌رسد دلایل اصلی این انتخاب سهولت دسترسی به اینترنت، و وفور کتاب‌های تخصصی داخلی در مقایسه با کتاب‌های تخصصی خارجی باشد. از طرف دیگر همواره افراد در برآوردن نیازهای اطلاعاتی ساده‌ترین شیوه را انتخاب می‌کنند و البته تمام پژوهش‌های مشابه به نتایج یکسانی در این مورد دست یافته‌اند. از بین منابع غیررسمی کسب اطلاعات ارتباط با همکاران داخلی و خارجی با ۵۱ درصد، و پس از آن حضور در همایش‌های داخلی و خارجی با ۲۶/۷ درصد، بیشترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند. این امر نشان‌دهنده اهمیت بحث مدیریت دانش، و استفاده از سازوکارهای مختلف برای به‌اشتراک گذاشتن دانش از طرق مختلف، به‌ویژه برگزاری همایش‌ها و سمپوزیوم‌هاست. در این همایش‌ها افراد شبکه‌هایی از دانش را به‌وجود می‌آورند که موجبات تبادل دانش و نیز تبدیل دانش فردی پنهان به دانش جمعی و اجتماعی آشکار فراهم می‌آید.

درباره منابع کتاب‌شناختی مورد استفاده اعضای هیئت علمی یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که برگه‌دان کتابخانه با ۳۱/۹ درصد بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. این یافته‌ها همچنین نشان‌دهنده این است که اغلب اعضای هیئت علمی با سایر شیوه‌های کسب اطلاعات کتاب‌شناختی مانند فهرستگان‌ها آشنایی کمی دارند، لذا کمتر از آنها استفاده می‌کنند. این نتایج حاکی از آن است که اغلب افراد آموزش کتاب‌شناسی ندیده و با مهارت‌های جست‌وجوی کتاب‌شناسی آشنایی کافی ندارند.

درباره علل و مشکلات دسترسی اعضای هیئت علمی به اطلاعات، یافته‌ها نشان می‌دهد که کمبود کتاب‌های تخصصی خارجی با ۱۰/۳ درصد و پس از آن کمبود نشریات تخصصی خارجی با ۹/۳ درصد مهم‌ترین علل عدم دسترسی به اطلاعات شناخته شده‌اند. با توجه به بودجه اندک کتابخانه‌ها، و محدودیت‌های مجموعه‌گستری منابع لاتین و نیز عدم آشنایی افراد با منابع لاتین می‌توان کمبود بودجه کتابخانه‌ها و نیز عدم تسلط به زبان‌های خارجی را مهم‌ترین عامل در این زمینه دانست.

پیشنهادها

- بر اساس یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل آنها، پیشنهادها زیر ارائه می‌شود.
  - از آنجا که ایراد سخنرانی در مجامع علمی پایین‌ترین درصد را به‌عنوان انگیزه‌های جست‌وجوی اطلاعات به خود اختصاص داده است، پیشنهاد می‌شود بسترهای برگزاری همایش‌های علمی در سطح منطقه یا در سطح ملی فراهم شده و اعضای هیئت علمی به شرکت در این همایش‌ها تشویق شوند. این امر می‌تواند علاقه‌مندی آنها را برای شرکت در همایش‌ها، ایراد سخنرانی، و در نتیجه جست‌وجو برای تهیه مواد سخنرانی‌ها فراهم سازد.
  - یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که کتاب‌های تخصصی خارجی و نیز نشریات تخصصی خارجی از جمله منابع رسمی کسب اطلاعات هستند، بنابراین ضروری است مسئولان دانشگاه در زمینه تأمین بودجه برای فراهم‌آوری این منابع اقدام کنند. نتایج نشان می‌دهد که درصد بالایی از اعضای هیئت علمی از سایر منابع رسمی کسب اطلاعات کمتر استفاده می‌کنند. این امر می‌تواند نشان‌دهنده ضعف کتابخانه‌ها در تأمین این منابع یا عدم آشنایی اعضای هیئت علمی با این منابع باشد و لذا ضروری است که برنامه‌های رسمی در قالب آموزش نیروی انسانی برای آشنایی هرچه بیشتر اعضای هیئت علمی با انواع منابع اطلاعاتی و شیوه‌های کسب اطلاعات از آنها برگزار شود.
  - نتایج نشان می‌دهد که از منابع غیررسمی کسب اطلاعات کمترین درصد به شرکت در گروه‌های مباحثه اینترنتی اختصاص دارد، لذا ضروری است که برنامه‌هایی برای ترویج فرهنگ استفاده از منابع دیجیتال و ارتباطات الکترونیکی فراهم آید.
  - از بین موانع و مشکلات دسترسی به اطلاعات اشاره به مکانیزه‌نبودن خدمات کتابخانه‌ای، فقدان کتابخانه مرکزی، کمبود بانک‌های اطلاعاتی و عدم آشنایی با شیوه‌های جست‌وجو در منابع الکترونیکی از سایر عوامل برجسته‌تر هستند. از این رو تأسیس کتابخانه مرکزی و برگزاری کارگاه‌های شیوه‌های جست‌وجوی اطلاعات از منابع الکترونیکی و بانک‌های اطلاعاتی توصیه می‌گردد.

پی‌نوشت‌ها

1. iraj_mor@yahoo.com

کمبود کتاب‌های تخصصی خارجی با ۱۰/۳ درصد و پس از آن کمبود نشریات تخصصی خارجی با ۹/۳ درصد مهم‌ترین علل عدم دسترسی به اطلاعات شناخته شده‌اند

2. SPSS
3. Index Medicus
4. Science Citation Index
5. Al-Salem
6. Wisconsin- Madicon
7. Hoagland

۷. به دلیل اینکه اغلب پاسخ‌گویان به بیش از یک پرسش پاسخ داده‌اند، بنابراین جمع نهایی که در جدول مشاهده می‌شود بیش از شصت می‌باشد که تعداد کل پاسخ‌دهندگان است. این امر درباره تمام جدول‌ها صدق می‌کند.

مآخذ

۱. افشار زنجانی، ابراهیم (۱۳۶۶). «روش‌های کسب اطلاعات تخصصی توسط اعضای هیئت علمی مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
۲. تصویری قمصری، فاطمه (۱۳۷۸). «بررسی رفتار اطلاعاتی اعضای هیئت علمی سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران و چگونگی تأثیر اینترنت بر آن»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
۳. خاکپور، علی (۱۳۸۳). «رفتار اطلاعاتی دانشجویان کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی»، فصلنامه کتاب، دوره پانزدهم، ش اول (بهار ۱۳۸۳)، ص ۸۸ - ۹۶.
۴. دیلمقانی، میترا (۱۳۷۵). «بررسی رفتار اطلاعاتی اعضای هیئت علمی رشته مهندسی مکانیک در کسب اطلاعات تخصصی در پنج دانشگاه شهر تهران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
۵. ستوده، هاجر (۱۳۷۷). «ارزیابی استفاده از اطلاعات الکترونیکی با تأکید بر دیسک‌های نوری و شبکه اینترنت در میان اعضای هیئت علمی دانشگاه شیراز و دانشگاه علوم پزشکی شیراز»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه شیراز.
۶. طلاچی، هما (۱۳۶۶). «استفاده دانشجویان، پزشکان عضو هیئت علمی و پژوهشگران از نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌ها در دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، تهران و شهید بهشتی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت، و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران.
۷. نورمحمدی، حمزه‌علی (۱۳۷۶). «مطالعه رفتار اطلاعاتی متخصصان مراکز تحقیقات مهندسی وزارت جهاد سازندگی در کسب اطلاعات علمی و فنی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
8. Al- Salem, Muhammad (1989). "An Investigation of the Relationship between Academic Role and the Information Seeking Behavior of Wisconsin-Madison". Ph.D. Dissemination, USA: Wisconsin-Madison University.
9. Hoagland, L.Ywilson, T(2001). "Introduction: a special issue on studies of information seeking in context". New Review of Information Behavior Research, No.2, pp132.
10. Smith, Perm(1990). "The Information Needs of Academic Medical Scientists at Chulanko Okirn ".The Bulletin of the Medical Library Association, Vol.7.pp:383-387.
11. Zawawi, S; Majid, S.(2001) "the information needs of and seeking behaviour of the IMR biomedical scientists". Malaysian Journal of Library and Information Science, Vol.6.No1pp:25-24

